

Izdajanje nekritih čekov v promet

Mitja Deisinger*

1. Uvod

V zadnjih letih se v čedalje večjem številu odločamo za izplačevanje osebnih dohodkov prek bank. Novi način izplačevanja se je razširil po vsej državi, zlasti v SR Sloveniji se je že večina organizacij združenega dela odločila, da delavci osebnega dohodka ne prejmejo neposredno, temveč na tekoče račune v bankah. Prehod na novi izplačilni sistem je bil zlasti v zadnjih dveh letih skokovit.

Hkrati z odpiranjem čedalje večjega števila tovrstnih tekočih računov pa se je začelo kazati tudi vedno več negativnih stanj na posameznih računih, kar pomeni, da so bili v teh primerih izdani nekriti čeki. Ta pojav je bil evidentiran po vseh večjih središčih v naši republiki, razširjen pa je tudi po drugih območjih naše države, zlasti na sarajevskem pomeni že žgoč problem.

Kazenski postopki zaradi kaznivih dejanj izdajanja nekritih čekov v promet kažejo, da navadno ne gre za predčasno dvigovanje osebnih dohodkov, za neko vrsto »posojil«, ki naj bi se pokrila z rednimi osebnimi dohodki, temveč nasprotno za pretehtane zlorabe čeka za pridobivanje protipravne premoženjske koristi. V procesuiranih primerih je bil denar dvignjen s čeki v obdobju od enega do največ treh mesecev: to zgovorno kaže, da ne gre za dvigovanje denarja za plačilo nujnih življenjskih stroškov pred dospetjem izplačila osebnih dohodkov. Ti sklepi pa seveda izhajajo le iz primerov, ki so bili obravnavani pred sodiščem, medtem ko je največ primerov izdajanja nekritih čekov v promet storjenih brez storilčevega namena, da bi si pridobil premoženjsko protipravno korist, izsili si le že prej omenjeno »posojilo«. Takšno dejanje, ki prav lahko pomeni kaznivo dejanje, sodišča redkeje obravnavajo; to je pripisati tudi strpnosti bank, ker navadno ne naznanijo izdaje nekritega čeka, ki je v kratkem roku dobil naknadno kritje.

Ček je torej v teh okoliščinah postal sredstvo za opravljanje kaznivih dejanj oziroma drugih odklonov, kadar ni znamenj kaznivega dejanja. V prejšnjih obdobjih so bila kazniva dejanja izdajanja nekritega čeka v promet redka, zdaj pa so se začela izredno množiti. To dejstvo kaže, kako sta številčnost in sestava kriminalnosti odvisni od tistih okoliščin, ki njun nastanek in razbohotenje omogočajo.

* Mitja Deisinger, diplomirani pravnik, namestnik javnega tožilca SR Slovenije; Javno tožilstvo SR Slovenije, 61000 Ljubljana, Tavčarjeva 9.

2. Pravna vprašanja

Ob ocenjevanju omenjenih škodljivih pojavov moramo seveda pogledati tudi pravno določitev izdajanja nekritih čekov v promet. Ob tej razčlenitvi je treba najprej razložiti postopek v zvezi z izplačevanjem osebnih dohodkov prek tekočih računov. Delavec, ki prejema osebni dohodek na tak način, dobi pri banki čekovno knjižico (imenovano kot »čekovno karto«), ki vsebuje čekovne obrazce (te imenujejo »čekovni blanketi«). Obrazci so oštevilčeni s tekočimi številkami. V banki vodijo evidenco čekovnih knjižic, tako da lahko ugotavljajo, ali je čeki izdal imetnik čekovne knjižice. S čekovnimi obrazci se lahko dviga denar (gotovina) v bankah ali pa se z njimi plačuje ob nakupih v trgovini. V naši republiki se s posameznim čekom lahko plača vrednost do 1000 dinarjev. Imetnik tekočega računa mora sam imeti pregled nad porabljenim denarjem s tekočega računa, da ne bi z izdajanjem čekov prešel v negativni saldo.

Nekaj več moramo povedati tudi o samem čeku. Ček je po našem zakonu¹ pismen nalog izdajatelja čeka (trasanta) banki (trasatu) za plačilo določene vsote denarja iz njegovega dobroimetja določeni osebi ali prinesitelju čeka. Ček se uporablja za negotovinski plačilni promet: vse je opravljeno brez prenašanja in izročanja gotovine, preprosto, poceni in varno. Prednosti čekovnega prometa so precejšnje. Tako prihranimo čas, ker odpade štetje in prenašanje gotovine, preprečene so napake in morebitne izgube. Pošiljanje čekov je preprostejše in cenejše kot pošiljanje gotovine. Poleg tega za poslovanje s čeki ni treba v blagajni hraniti gotovine, denar leži v banki (varneje kot v blagajni), kjer čaka na morebitna izplačila in hkrati prinaša obresti. Poslovanje s čeki pomeni zmanjšanje gotovinskega prometa in veliko korist za gospodarstvo. Denar, ki tako ostaja v banki, se uporablja kot denar za dajanje posojil.²

Kazniva dejanja v zvezi z izdajanjem nekritih čekov v promet zaslužijo posebno pravno obdelavo. Temeljna oblika kaznivega dejanja izdaje nekritega čeka po I. odstavku 172. člena Kazenskega zakona SFRJ³ oziroma po I. odstavku 232 a

¹ Za ček kot plačilno sredstvo veljajo določila zakona o čeku, Uradni list FLRJ, št. 105/1946, ter Uradni list SFRJ, št. 12/1966, 5/1971 in 52/1973;

² Glej več o tem Žiberna, stran 116;

³ Od 1. 7. 1977 velja Kazenski zakon Socialistične federativne republike Jugoslavije (Uradni list SFRJ, št. 44/76);

člena prejšnjega Kazenskega zakonika je podana:

— Če trasant izda ček, ki ob plačilu sploh nima ali nima zadosti kritja, ali če da tak ček v promet imetnik čeka, ki ni trasant;

— Če se je trasant oziroma imetnik čeka (zavedal (direktni ali eventualni naklep), da ček kot predmet dejanja ni krit.

Obstoj takšne zavesti se dokazuje na podlagi dejanskih okoliščin vsakega primera posebej, kakor so na primer višina zneska na čeku, višina negativnega salda, poprejšnjega sporočila banke o stanju na tekočem računu, ponavljajoče se izdajanje nekritih čekov, nezmožnosti pokritja glede na denarno stanje imetnika tekočega računa in podobno.

V novelirani določbi 26. člena zakona o čeku⁴ je v III. odstavku predviden za posameznika tudi prekršek, če kot trasant izda ček, ki sploh nima ali nima zadosti kritja. Zagrožena je kazen 2 % do 10 % nepokrite čekovne vsote, najmanj pa v znesku 500 dinarjev.

Postavlja se vprašanje razmejitve med tem prekrškom in prej omenjenim kaznivim dejanjem. Za razmejitev je odločilna družbena nevarnost dejanja, kot merilo za oceno te nevarnosti pa je treba upoštevati poleg višine čekovnega zneska in negativnega salda v celoti že ponavljajoče se izdajanje nekritih čekov, čas pokritja in podobno. Sodna praksa bo morala natančneje izoblikovati ta merila. Doslej zaradi redkih kazenskih postopkov za ta kazniva dejanja še nimamo izoblikovanih stališč, katera dejanja pomenijo za družbo neznatno nevarnost in bi torej v teh primerih zadostoval administrativno-kazenski postopek zaradi prekrška, kdaj pa so poleg formalnih sestavin dejanja podane tudi tiste materialne, ki kako dejanje določijo za kaznivo.

Navadni primer izdaje nekritega čeka preide v posebno težjo obliko storitve, če je storilec sebi ali drugemu pridobil protipravno premoženjsko korist. V tem primeru storilec v nasprotju s temeljno obliko ne stori niti ne namerava storiti ničesar, da bi z izdajo nekritega čeka nastali negativni saldo pri banki pokrili, temveč se želi s tem trajno okoristiti. Kadar je z dejanjem pridobljena premoženjska korist nad trideset tisoč ali nad sto tisoč dinarji, sta podani kvalificirani obliki kaznivega dejanja iz 172. člena Kazenskega zakona SFRJ.

⁴ Novela je priobčena v Uradnem listu SFRJ, št. 52/73.

Vse omenjene pravne kvalifikacije veljajo le za primere, ko je storilec zakoniti imetnik čekovne knjižice. V primerih, ko pride storilec do čeka na nezakonit način (izgubljena, ukradena ali zatajena čekovna knjižica), pa je treba izdajo tako pridobljenega čeka imeti za kaznivo dejanje ponarejanja vrednotnic po 169. členu Kazenskega zakona SFRJ v steku s kaznivim dejanjem goljufije po 171. členu Kazenskega zakona SR Slovenije.⁵

Čeprav v tej zvezi ni posebej pomembno, pa moramo zaradi celovitosti ček omeniti tudi kot enega izmed sredstev za zavarovanje plačil med uporabniki družbenih sredstev. V novem plačilnem sistemu v naši državi je tudi ček predviden kot plačilno sredstvo, ki zavaruje plačilo. Zakon o zavarovanju plačil med uporabniki družbenih sredstev⁶ vsebuje v 45., 46. in 47. členu tri oblike kaznivih dejanj; lahko so storjena tudi z opustitvijo izdaje čeka pri blagovnem prometu, opravljanju storitev ali investicijski pogodbi ali pa pri izdaji čeka, s katero bi storilec neupravičeno ali s prestopom pooblastil zavezal banko ali uporabnika družbenih sredstev, do izpolnitve obveznosti pa ne bi prišlo.

3. Pregonski in samozaščitni ukrepi

V prejšnji točki smo omenili vse prednosti brezgotovinskega prometa s čeki. Nedvomno je novi način izplačevanja osebnih dohodkov prek tekočih računov pozitivna odločitev, ki koristi tako občanom kot našemu gospodarstvu. Ob tem pa vendarle ne moremo pasivno spremljati škodljivih pojavov, ki se v dosti primerih sprevržejo tudi v kazniva dejanja.

Kazenski postopki so nujni v vseh primerih zlorabljanja čeka za pridobitev protipravne premoženjske koristi. Tudi temeljna oblika izdaje nekritega čeka je spričo množičnosti pojava družbeno nevarna, prej nakazane kriterije pa bi lahko uporabljali za oceno njene intenzitete. S kazenskimi postopki je v teh primerih mogoče doseči individualni namen kaznovanja, saj tak postopek na storilca vpliva bolj vzgojno kot pa postopek v zvezi z odškodninskim zahtevkom banke. Hkrati lahko s primerno kaznovalno po-

⁵ Kazenski zakon Socialistične republike Slovenije je priobčen v Uradnem listu SRS, št. 12/77; kaznivo dejanje goljufije je uvrščeno tudi v kazenske zakone drugih republik in avtonomnih pokrajin;

⁶ Zakon o zavarovanju plačil med uporabniki družbenih sredstev je bil izdan v Uradnem listu SFRJ, št. 60/75, v celoti pa je začel veljati 1. 4. 1976.

litiko dosežemo tudi splošni preprečevalni namen kaznovanja. Posebej imajo ti kazenski postopki odmevnost, če o njih poročajo množična občila. Pri imetnikih tekočih računov takšna poročila nedvomno zbudijo pozornost in večjo vestnost pri izdajanju čekov ter jih odvrtaajo od kaznivih dejanj.

Enako pomembna kot kazenski postopki pa je samozaščita dejavnosti bank. Poslovanje v bankah je nemalokrat posredno celo samo povzročilo izdajanje nekritih čekov v promet. Banke namreč v nekaterih primerih odobravajo prestopanje salda na tekočih računih, to njihovo dovoljenje pa ima seveda določene omejitve. Sporočilo o možnostih takšnega prestopanja, ki ga dobi imetnik tekočega računa, je pa nepregledno, tako da bralca lahko ob nezbranem prebiranju celo zapelje, da z izdajanjem čekov preseže svoj saldo kar samovoljno, brez dovoljenja banke.

Takšnih nejasnosti pri sporočilih ne bi smelo biti.

Banke bi se morale enotno lotiti preprečevalne akcije, v kateri bi prišlo do samozaščitnih ukrepov. Poglejmo nekaj takšnih ukrepov, ki bi lahko učinkovito preprečili izdajanje nekritih čekov. Tu je predvsem možnost izdajanja čekov z apenskimimi vrednostmi. Obračuni salda na tekočih

računih bi morali biti rednejši in pogostnejši, občani bi morali biti ažurneje seznanjeni s stanjem na svojih tekočih računih. Organizacije združenega dela, v katerih se osebni dohodki izplačujejo preko tekočih računov, bi lahko za svoje delavce dajale poročstva. Banka bi morala evidentirati tiste osebe, ki so zlorabile pravico do izdajanja čekov, da bi jim lahko preprečile nadaljnje odpiranje tekočih računov.

Omenjeni ukrepi pri pregonu in preprečevanju bi nedvomno zajezili izdajanje nekritih čekov. Pričakujemo odziv vseh, ki na teh področjih delajo, torej organov za notranje zadeve, pravosodnih organov pa tudi vseh bank, ki vodijo tekoče račune, prek katerih se izplačujejo osebni dohodki.

UPORABLJENA LITERATURA

1. **Kazenski zakon Socialistične federativne republike Jugoslavije**, Casopisni zavod, Uradni list SR Slovenije, 1976.
2. **Zbirka predpisov o zavarovanju plačil, menici in čeku ter vrednostnih papirjih s pojasnili**, Delo, Gospodarska založba, 1976.
3. Žiberna, Jožko, **Menica in ček**, Center za samoupravno normativno dejavnost, 1976, 152 strani.

UDC 343.522

Issuing and Putting a Bad Check into Circulation

Deisinger, Mitja, Aid to the Republic Prosecutor of Slovenia, Ljubljana

During the last two years the number of enterprises paying the income to their workers through the bank has been increasing.

Economically this is very reasonable since economy as well as individual owners of bank accounts achieve some advantages. At the other hand, the new way of payment have led also to more frequent issuing of uncovered cheques. This may represent a criminal offence or a petty offence even if the perpetrator has not achieved any material gain. The delimitation between these two categories

the SR Slovenia, Public prosecutor Office of the SR

depends upon the level of social dangerousness. The cases of offences in which the offender has gained a material gain are considered more dangerous.

Beside the criminal procedure the self-protective activity of the banks themselves should contribute to better prevention of these kinds of criminal behaviour. The banks should control the bank accounts more regularly and more often, they should inform the owners of the state of their account, and prepare lists of persons who have issued the uncovered cheques.